

L'enigma de Marco Polo

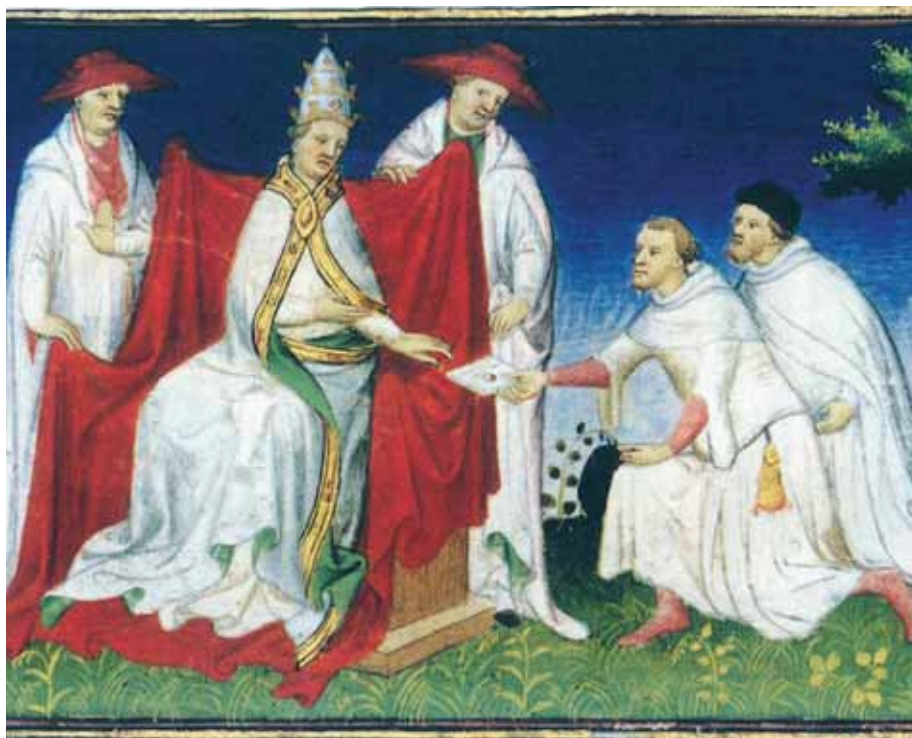
L'adulteració dels documents

Tot el que sabem de Marco Polo és un relat fidedigne o és fruit de retallades i retocs produïts en el text entre còpia i còpia? O potser hi va haver una intenció determinada a fi d'ocultar els fets? Aquest article, que continuarà el mes que ve, aclareix alguns dels punts foscos de la història.

JORDI BILBENY

Un dels fets més importants a l'hora de tenir present la biografia de Marco Polo és que "el manuscrit original començat a Gènova no ha sobreviscut i, dels textos, uns cent cinquanta manuscrits que queden, s'ha dit que no n'hi ha dos que siguin iguals". El fet, que no ha de ser cap alarma per sospitar res d'especial, té ara la seva transcendència capital si es pogués donar el cas que el Marco Polo de què parlen els manuscrits no fos exactament el Marco Polo real i darrere d'aquest nom s'hi amagués un altre personatge de carn i ossos.

Així m'ho fan entreveure un seguit de dades, moltes de les quals les dona John Larner en la seva biografia sobre aquest gran viatger, intitulada *Marco Polo y el descubrimiento del mundo* (Paidós, 1999). Segons ell, tota la seva vida està plena de controvèrsies i ja al segle XVIII es va escriure que "el llibre és un engany i que el seu autor és un mentider,

D'uns cent cinquanta manuscrits, s'ha dit que no n'hi ha dos d'iguals, fet transcendent si es donés el cas que rere el Marco Polo dels manuscrits s'hi amagués un altre home

ni Marco Polo ni els seus familiars no viatjaren mai a la Xina”. Aquesta dada ha estat refermada “per l’argument aparegut recentment segons el qual tota la història sobre l’empresonament de Marco Polo a Gènova i la seva cooperació amb Rustichello [que és qui va redactar el llibre, seguint els dictats de Polo] és un mite”.

A més a més, el llibre de Marco Polo ens diu que tant ell com el seu pare i un germà d’aquest són els protagonistes d’un dels viatges a la Xina més importants de l’Edat Mitjana. Però, això no obstant, segons Lerner, “en les fonts xineses no s’hi ha trobat cap al·lusió a aquests dos noms (ni referents al mateix Marco)”. I, més endavant, hi torna a insistir: “No es pot utilitzar cap font xinesa que porti evidències sobre la seva estada” en aquell país oriental.

I, encara, en abordar l’ofici de governador que, segons el llibre, Marco Polo va exercir a la Xina, escriu: “Al capítol CXLIV se’n diu que Polo governà la ciutat de Iangzhou, a la confluència del Gran Canal i el Iangtze, durant tres anys. Si fos cert, Polo hauria d’haver estat una persona realment important, ja que, tal com ell ens diu, aquesta ciutat comptava amb vint-i-set ciutats poderoses i riques sota la seva fèrula i era administrada per un dels dotze barons del Gran Kha, els seus principals consellers. En canvi, als annals de la ciutat que contenen una llista de tots els administradors de l’època de la dinastia Iuan és impossible trobar-hi cap governador que es pugui identificar amb ell o que desenvolupés el càrrec durant tres anys”.

Ultra això, les traces per confirmar que Marco Polo va dictar el seu llibre des de la presó de Gènova són boiroses i contradictòries. Lerner, atent com de

Pot ser que tots aquests contrasentits fossin introduïts en les còpies posteriors del llibre original per fer coincidir el personatge real i autor dels fets amb el seu suplantador? A la imatge, retrat de Polo del 1496.

costum a les irregularitats textuals, apunta: “Marco és a la presó de Gènova explicant la seva història a un tal Rusticiu de Pisa. Es desconeix com hi arribà. A l’*Imago Mundi seu Chronica*, escrita, sembla, a la primera meitat

del segle XIV, el dominic Jacopo d’Acqui esmenta una batalla naval entre mercaders genovesos i venecians a Laias, el 1296, durant el pontificat de Bonifaci VI (*sic* per Bonifaci VIII), en què Marco fou capturat. Per aquest

fet, un cop a la presó, escriví el llibre sobre les meravelles del món. El que passa és que aquestes informacions no poden ser certes, atès que la batalla de Laias tingué lloc el 1294, l'any anterior del retorn de Marco a Venècia”.

Llavors, es pot donar el cas que tots aquests contrasentits fossin introduïts en les còpies posteriors del llibre original per fer coincidir el personatge real i autor dels fets amb el seu suplantador? I que, per aquesta raó, no se n'hagi pogut seguir mai el rastre ni s'hagi trobat cap mena de documentació o referència a les fonts xineses? Què ens diu el text original? Com de costum, “el manuscrit original no ha sobreviscut”. A més, el text “no manca d'una certa opacitat” i Larner es prepara per “seguir i revisar la possibilitat d'un frau encara més radical”, un frau que comença a notar quan assegura que els traductors del llibre “destrueixen la pàtina de l'original”.

Això explica perfectament perquè “s'equivoca Marco Polo quan confia en la seva memòria, per exemple, quan fa referència a la seva família i a ell mateix en els primers capítols del llibre”, cosa que es contradia enormement amb la resta de dades que ens ofereix, ja que “la immensa quantitat d'informació detallada i precisa que apareix al llibre no es pot oferir sense l'ajut d'unes extenses notes escrites” o en documents. I el que encara és més sorprenent: sembla que els traductors i els copistes van tenir un interès especial a esborrar el rastre del protagonista del viatge, ja que Larner ens adverteix conscienciosament que “la pronunciada manca d'interès de Marco per explicar-nos quelcom sobre si mateix és una de les característiques més òbvies i notòries del seu llibre”.

Marco “havia quasi oblidat la seva llengua veneciana”. A la imatge, sortint de Venècia.

El fet em recorda amb escriu un altre gran viatger universal: Colom. Aquest, també, sempre parla amb profusió de detalls, fent servir notes dels seus quaderns, referències bibliogràfiques precises i documentació notarial abundosa, excepte quan parla de la seva família, que llavors el que ens en diu esdevé misteriós i contradictori.

Un altra dada perquè ens adonem que molt possiblement som davant d'una suplantació de personalitat, com en el cas del Colombo genovès plebeu que desdobra el Colom noble català, és que Marco Polo “havia quasi oblidat la seva llengua veneciana” i, en tornar a Venècia, segons

una llegenda, “els seus parents es negaren a creure que fossin els qui deien que eren”. Per això mateix, Larner conclou, tot i que no ho considera gaire important, que de la lectura del text se'n desprèn “la idea que l'autor fos una ficció, una simple funció del discurs”.

Llavors, cal insistir. Potser el Marco Polo del text no és el mateix personatge que va fer el viatge i ens el va deixar escrit? Larner és categòric: “Podem concloure dient que el llibre no és l'obra d'un mercader venecià sobre el comerç d'orient.”

Aleshores, amb el que exposo fins aquí, podria ser que els errors sobre la seva família fossin

Els traductors i copistes van tenir un interès especial a esborrar el rastre del protagonista, ja que, segons Larner, “la manca d'interès per parlar d'ell mateix és un fet notori del llibre”

introduïts més aviat pels copistes que no pas per ell mateix? Tot m'ho fa pensar. Per a Larner, el copista "ha inserit fragments" al text. Segons ell, que ara cita per refermar el que diu el parer de la doctora Wehr, el traductor va produir "una versió distorsionada de l'autèntic text de Marco". I es qüestiona "si Rustichello no hauria afegit incoherència de manera deliberada a un text per ell mateix coherent". Confirma que "alguns dels manuscrits de Polo resulten sorprenentment diferents entre ells" i s'exclama que "quellcom que sorprèn els lectors contemporanis de la raresa del llibre és que Rustichello li hagi donat un principi i una meitat, però cap final. De sobte, s'atura".

No serà que s'atura perquè el final del llibre real no s'ajustaria amb el nou indret que els copistes volien introduir? No serà que, com anem veient, Marco Polo i Venècia tindrien molt poc o res en comú? Ja he mostrat que Larner pensava que no podia ser un mercader d'aquesta ciutat. Ara, anant una mica més endavant, és qüestiona si el Marco Polo de Venècia va existir realment. I exposa: "¿Per què Dante no esmenta mai Marco Polo? ¿Per què és ignorat en el tractat d'estratègia i tàctica de les croades escrit pel seu conciudadà Marino Sanuto, quan aquest fa referència a la descripció d'Orient del príncep Hetoum?"

Llavors, a les envistes de tot plegat, si Marco Polo no era un mercader venecià, si havia oblidat la seva llengua, si els escriptors famosos de la Venècia contemporània no l'esmenten ni tampoc ho fan els registres documentals xinesos, si tot el que fa referència a la seva família és contradictori i ha desaparegut del llibre qualsevol informació sobre la seva persona, si l'original del text no s'ha trobat mai més i el que

Polo acomiadant-se de la família el 1252.

ens en queden són còpies i més còpies plenes d'interpolacions, falsedats i contrasentits irreconciliables fins al punt que, en alguna ocasió, els llibres semblen totalment diferents, em sembla molt congruent deduir-ne que tot això s'esdevé perquè hi ha hagut un desdoblament intencionat de personatges. Perquè hi havia un autor real que calia substituir per algú altre. Per una raó que ara mateix no sé explicar, aquest autor i viatger de carn i ossos va ser canviat per Marco Polo. Però, qui hi havia darrere d'aquest nom? I si no era venecià ni parlava venecià, de quina nació era i quina llengua parlava? En quina llengua va escriure el llibre?

En el proper número de CANVI i segon lliurament del reportatge, s'hi exposarà la possible resposta a aquests interrogants. ■

Per alguna raó que ara mateix no sé explicar, un autor i viatger de carn i ossos va ser canviat per Marco Polo, hi ha hagut un desdoblament intencionat de personatges

La caravana de Marco Polo segons l'Atlès català (1375), d'Abraham Cresques.